

You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Użycie i percepcja alternatywnych wariantów w wymowie na przykładzie amerykańskiej odmiany języka angielskiego

Author: Adam Pluszczyk

Citation style: Pluszczyk Adam. (2015). Użycie i percepcja alternatywnych wariantów w wymowie na przykładzie amerykańskiej odmiany języka angielskiego W: E. Bogdanowska-Jakubowska (red.), "Inność/różnorodność w języku i kulturze" (s. 89-108). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersytet ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Adam Pluszczyk

UŻYCIE I PERCEPCJA
ALTERNATYWNYCH WARIANTÓW W WYMOWIE
NA PRZYKŁADZIE
AMERYKAŃSKIEJ ODMIANY JĘZYKA ANGIELSKIEGO

Abstract

The attitudes and perceptions of students towards the use of stigmatized forms in American English pronunciation

Language use is variable in three major dimensions: *regional*, *social* and *stylistic*. Undeniably, every speaker has his/her own accent which might differ considerably to other accents and which might be perceived differently by other speakers. This pertains to both foreign accented speakers and regional accented speakers who are either members of the same language groups or members of the same dialect. Language attitude studies have demonstrated the existence of numerous attitudes and perceptions towards language varieties. One makes various judgments about the way people talk, which are subjective, biased and which contribute to the occurrence of discrimination in the society (Preston, 1989). Additionally, as language varieties give rise to a number of judgments and perceptions, it is also common to judge speakers who speak in a particular accent.

This paper deals with the perception of “standard” and “non-standard” features and the speakers whose dialectal features are in opposition to those encountered in the so-called “standard” varieties of English. It describes a study designed to investigate Polish speakers’ language attitudes towards regional varieties of American English – the attitudes of Polish students of English philology towards regional varieties of American English and the speakers themselves. The participants were asked to rate two possible realizations of selected sounds in given words and also label possible features concerning the speakers, such as personality characteristics, social factors, etc. The results obtained confirm the assumptions that the less standard the speech is, the more negative features are ascribed to its users.

1. Wprowadzenie

Na zróżnicowanie w języku wpływają trzy główne czynniki: *regionalne/geograficzne*, *społeczne* oraz *stylistyczne*. W przypadku wariacji, a zatem zjawiska, określanego w języku polskim mianem zróżnicowania, nie można pominąć występowania zjawiska percepcji odmian i dialektów, tj. akcentu, wymowy. Nie ulega wątpliwości, że bardzo często dokonuje się kategoryzacji owych odmian i ocenia się akcent, jakim posługują się inni (Preston, 1989; Rubin, 1992). Wiele odmian dialektalnych w języku angielskim podlega pewnej kategoryzacji oraz ewaluacji: odmianom standardowym zazwyczaj nadaje się pozytywną ocenę w przeciwieństwie do odmian „niestandardowych” lub mniej prestiżowych. Co za tym idzie, niejednokrotnie – i często nieświadomie – oceniamy samych użytkowników danej odmiany. Można zaryzykować stwierdzenie, że akcent, jakim posługują się inni, wpływa na to, jak odbieramy daną osobę. Niejednokrotnie przypisujemy rozmówcom różne cechy na podstawie ich dialektu (zwłaszcza akcentu – czyli sposobu, w jaki mówią). Zjawisko to jest uwarunkowane wyłącznie czynnikami społecznymi (Cheshire, 1982), gdyż z językowego punktu widzenia nie ma żadnych podstaw, by dokonywać jakiegokolwiek wartościowania i kategoryzować poszczególne dialekty, a tym samym cechy językowe jako poprawne lub niestandardowe. Nie budzi wątpliwości fakt, że południowe dialekty amerykańskiej odmiany języka angielskiego są uważane za niestandardowe, a nawet niepoprawne w odróżnieniu od innych dialektów, np. prestiżowy dialekt bostoński. Jednym z elementów, który podlega częstej kategoryzacji i któremu przypisuje się negatywne cechy – takie, jak niedbałość, niepoprawność itd. – jest zjawisko uproszczenia, tj. częściowej lub całkowitej redukcji dźwięków w poszczególnych otoczeniach fonetycznych (Hudson, 1996).

There are those who claim, from an elocution standpoint, that modern speech is becoming increasingly slovenly, full of mumbling and mangled vowels and missing consonants (Gimson, 1997: 77).

2. Przedmiot analizy

Przedmiotem naszej analizy będzie zjawisko *uproszczenia* lub *redukcji*, które ma miejsce w wielu otoczeniach fonetycznych. Należy podkreślić, że uproszczenie poszczególnych dźwięków jest czymś naturalnym i dotyczy każdej odmiany danego języka, zwłaszcza w mowie szybkiej, swobodnej. Niemniej jednak równie dobrze można podać wiele przykładów uproszczeń, które są odbierane jako niestandardowe, a nawet niepoprawne.

W niniejszej pracy skoncentrujemy się na percepcji studentów filologii angielskiej względem dwóch możliwych wariantów, będących realizacją wybranych zmiennych, czyli dyftongu [aɪ], zbitek spółgłoskowych [st], [ft], [nd], [ld] oraz spółgłosek [t], [d], [k], [g]. Dokonamy porównania dwóch realizacji wspomnianych jednostek – zmiennych: pierwsza będzie zbliżona do standardowej, druga – niestandardowa, choć również typowa dla mowy rodzimych użytkowników języka. Wybrane cechy, które poddajemy analizie, dotyczą procesu uproszczenia, tj. częściowej lub całkowitej redukcji wybranych dźwięków.

Biorąc pod uwagę fakt, iż głównym przedmiotem analizy jest zjawisko uproszczenia, nie możemy jednoznacznie stwierdzić, że w prezentowanym tekście badamy percepcję studentów względem konkretnego dialektu, np. dialektu nowojorskiego lub afroamerykańskiego, gdyż wyselekcjonowane cechy, które poddajemy analizie, można zaobserwować w wielu innych dialektach amerykańskiej odmiany języka angielskiego. Niemniej jednak należy zasygnalizować, że uproszczenie wybranych dźwięków poddanych analizie w niniejszym opracowaniu jest typowe dla większości południowych dialektów Stanów Zjednoczonych (*southern dialects*) oraz afroamerykańskiej odmiany języka angielskiego (*African-American English*, *Ebonics*). Biorąc pod uwagę wybrane dźwięki, zjawisko monoftongizacji dyftongu [aɪ] można zaobserwować w afroamerykańskiej odmianie języka angielskiego (*Ebonics*), ale także w wielu dialektach południowych). Podobnie zjawisko uproszczenia wybranych zbitek spółgłoskowych [st], [ft], [nd], [ld] oraz pojedynczych spółgłosek na końcu wyrazu [t], [d], [k], [g] jest również typowe dla odmiany afroamerykańskiej oraz dialektów południowych. Należy przy tym podkreślić, że podobne uproszczenia nie ograniczają się tylko do

dwóch wspomnianych dialektów. Nie jest niczym dziwnym występowanie podobnych uproszczeń, przynajmniej niektórych dźwięków, w wielu innych dialektach, np. w dialekcie północno-wschodnim.

Zanim dokonamy głębszej analizy zjawiska uproszczenia oraz percepcji wybranych cech językowych, powinniśmy wprowadzić pojęcia: *jednostka językowa – zmienna*, której realizacja może być zdeterminowana przez kontekst fonologiczny lub stylistyczny (ang. *linguistic variable*) (Prince, Smolensky, 1993; Chambers, Trudgill, 1998) lub *input* (Hammond, 1999). Jest to konkretna jednostka językowa (ang. *variable* lub *input*), która może występować w przynajmniej dwóch wariantach (ang. *variants* lub *candidates*), czyli konkretnych reprezentacjach dźwiękowych, których istnienie zależy od wielu czynników – językowych, kontekstowych i stylistycznych. Jako przykład może posłużyć podniebienno-dziąsłowe [r] jako jednostka językowa, w której można wyróżnić dwa warianty, czyli realizacje dźwiękowe: rotyczność i będąca wobec niej w opozycji – nierotyczność. Będąca typową cechą dla większości amerykańskich odmian języka angielskiego rotyczność polega na wyraźnej artykulacji [r], zarówno w pozycji końcowej wyrazu, np. *after* /'æftər/, *laughter* /'læftər/, jak i przed spółgłoską, np. *part* /pɑ:rt/, *hurt* /hɜ:rt/. W każdej odmianie języka występują takie cechy, które posiadają przynajmniej dwa warianty. Przyjrzymy się wybranym jednostkom, których jedną z wariantywnych realizacji jest uproszczenie – częściowa lub całkowita redukcja poszczególnych dźwięków. Po wyszczególnieniu wybranych jednostek, skupimy się na wariantach wybranych cech oraz na ich statusie. Niemniej jednak należy podkreślić, że z językowego punktu widzenia zarówno pierwsza, jak i druga realizacja danej cechy jest tak samo poprawna i standardowa. Natomiast ze społecznego punktu widzenia pewnym wariantom nadaje się status uproszczenia standardowego lub prestiżowego, innym wprost przeciwnie i tym samym dokonuje się wartościowania dialektów w kategorii prestiżu.

3. Uproszczenie

Nie ulega wątpliwości, że uproszczenie niektórych dźwięków zachodzi w każdym języku, zwłaszcza w mowie szybkiej, niemonitorowa-

nej, naturalnej. Innymi słowy, w wielu otoczeniach fonetycznych pewne dźwięki ulegają częściowej lub całkowitej redukcji. Na początku podamy przykłady dźwięków, które ulegają uproszczeniu w sposób naturalny i nie powodują powstawania uprzedzeń. Następnie dokonamy analizy uproszczeń, których występowanie automatycznie wiąże się z mową niestandardową.

W języku angielskim jest wiele przykładów upraszczania spółgłosek w różnych otoczeniach fonetycznych, zarówno w środku wyrazu: *grandfather* /'grænfu:ðər/, *cupboard* /'kʌbərd/, *coup* /ku:/, *thumb* /θʌm/, *debt* /det/, *yolk* /jɒk/, *half* /hæf/, *salmon* /'sɑ:mən/, *gnat* /næt/, *vehicle* /'vi:kləl/, *shepherd* /'ʃepərd/ itp., jak i między wyrazami (na granicach wyrazów). Na uwagę zasługuje pojęcie *elipsa*. W języku angielskim występuje jako *elipsa całkowita* – *ellipsis* lub *elipsa częściowa* – *near ellipsis*. Różnica między nimi jest następująca:

In spoken English we often leave out words when they are obvious from the context: A: What's the matter? B: Got a headache. (=I've got a headache.) This process is called *ellipsis*. Often, however, the words are not omitted completely, but a very short sound from the omitted words is left behind: 've got a headache. (/vgot.../). We will refer to this as *near ellipsis* (Hewings, 2007: 62).

Tych samych dźwięków występujących obok siebie dotyczy również zjawisko elizji (*elizja* – opuszczenie wygłosowej samogłoski lub końcowej sylaby wyrazu przed samogłoską nagłosową następnego wyrazu). W konsekwencji tego drugi element zostaje uproszczony, np. *waste time* /weɪstam/, *don't talk* /dəʊntɔ:k/, *big game* /bɪgeɪm/, *this side* /ðɪsaɪd/, *start talking* /stɑ:tɔ:kɪŋ/, *fast train* /fæstreɪn/, *most teachers* /məʊstɪ:tʃəz/:

they are not produced as two separate sounds, but held on to without a break for a little longer than a single sound... Your speech organs are all in the correct position but you don't let go of the sound until the rhythm dictates it is time to start the second word (Ponsonby, 1995: 88).

Na uwagę zasługuje również *zwarcie krtaniowe* (*glottal stop* /ʔ/), dotyczące najczęściej spółgłoski wybuchowej [t], zarówno w środku wyrazu, jak i w pozycji finalnej, np. *football* /'fʊtɔ:l/, *pointless* /pɔɪnʔləs/, *quite good*

/kwaɪ?ɡʊd/, *tell me about that* /tel mi ə'bau? ðæ?/. Chociaż użycie zwarcia kraniowego /ʔ/ zamiast /t/ uznawane jest za cechę niestandardową, jest ono popularne wśród młodego pokolenia i ludzi wykształconych (Hewings, 2007: 64).

Przykładem uproszczenia samogłoskowego jest zjawisko monoftongizacji dyftongu [aɪ], realizowanego jako /a:/, występujące w większości południowoamerykańskich dialektów, np. *ride* /ra:d/, *side* /sa:d/, *climb* /kla:m/, *fine* /fa:n/, *rise* /ra:z/, *guide* /ga:d/, *try* /tra:/, *apply* /ə'pla:/, *bye* /ba:/. Według Trudgill i Hannah (1994: 44), w niektórych odmianach monoftong występuje na końcu wyrazu lub przed spółgłoską dźwięczną, np. *thrive* /θra:v/, *stride* /stra:d/, *strive* /stra:v/, *pride* /pra:d/ (przed spółgłoską dźwięczną) lub *high* /ha:/, *lie* /la:/, *buy* /ba:/, *try* /tra:/, *die* /da:/ (na końcu wyrazu). Jeśli dyftong [aɪ] poprzedza spółgłoski bezdźwięczne, monoftong pojawia się rzadziej, zwłaszcza w mowie ludzi wykształconych (Mencken, 1979), np.: *flight* /flaɪt/, *white* /waɪt/, *plight* /plaɪt/, *nice* /naɪs/, *night* /naɪt/. W większości odmian południowych dialektów monoftong uznawany jest za cechę typową dla mowy klasy pracującej. W związku z tym monoftong jest cechą coraz mniej popularną wśród klasy średniej oraz wśród ludzi wykształconych i jest zastępowany dyftongiem (Feagin, 2000).

Ponadto, na uwagę zasługują również dźwięki, których realizacja w pozycji finalnej wyrazu nie jest całkowita: /p/, /t/, /k/, np. *rap* /ræ(p)/, *pat* /pæ(t)/, *talk* /tɔ:(k)/, *rape* /reɪ(p)/, *rate* /reɪ(t)/, *take* /teɪ(k)/ itp.

In final position (before silence) the /p, t, k/ are usually unreleased, unless the word is pronounced very forcefully or emphatically (in this respect they are like /b, d, g/) (Bowen, 1975: 37).

Podobnie w niestandardowych odmianach można zaobserwować uproszczenie /t/ i /d/ na końcu wyrazu, nawet jeśli nie stanowią części zbitki spółgłoskowej (Wolfram, Fasold, 1974: 138): /t/ vs realizacja /0/, /d/ vs realizacja /0/, np. *late* /leɪ(t)/ vs *lade* /leɪ(d)/, *wait* /weɪ(t)/ vs *wade* /weɪ(d)/, *greet* /gri:(t)/ vs *greed* /gri:(d)/ oraz inne, na przykład *rat* /ræ(t)/, *lot* /lɒ(t)/, *plot* /plɒ(t)/, *bet* /be(t)/, *what* /wɒ(t)/, *clot* /klɒ(t)/, *trait* /treɪ(t)/, *plate* /pleɪ(t)/, *bed* /be(d)/, *bad* /bæ(d)/, *fate* /feɪ(t)/, *bite* /baɪ(t)/, *side* /saɪ(d)/, *blood* /blʌ(d)/, *stood* /stu(d)/.

Kolejnym przykładem uproszczenia może być uproszczenie /k/, /g/, /p/ oraz /b/ na końcu wyrazu, chociaż występuje znacznie rzadziej: *fork* /fɔ:(k)/, *took* /tu(k)/, *park* /pɑ:(k)/, *lake* /leɪ(k)/, *bag* /bæ(g)/, *plug* /plʌ(g)/, *tap* /tæ(p)/, *gape* /geɪ(p)/, *tip* /tɪ(p)/. Uproszczenie to jest całkowite (*reduction*) lub częściowe (*unreleased*). Jednakże uproszczenie dźwięków /t/ lub /d/ stanowi zjawisko o wiele częstsze: *pat* /pæ(t)/, *pad* /pæ(d)/, *bat* /bæ(t)/, *bad* /bæ(d)/, *gate* /geɪ(t)/, *made* /meɪ(d)/ w odróżnieniu od uproszczenia /k/ oraz /g/ w przykładach *book* /bʊk/, *look* /lʊk/, *fake* /feɪk/, *mug* /mʌg/, *rag* /ræg/, *brag* /bræg/, *stripe* /straɪp/, *nap* /næp/, *rope* /rəʊp/, *fab* /fæb/, *lab* /læb/, *tribe* /traɪb/.

Na uwagę zasługują również zbitki spółgłoskowe, np. /t/ stanowiące część zbitki spółgłoskowej: /st/ oraz /ft/: /st/, w przykładach *boast* /bəʊs(t)/, *most* /məʊs(t)/, *paste* /peɪs(t)/, *past* /pæst(t)/, *rest* /res(t)/, *best* /bes(t)/, *waste* /weɪs(t)/, *trust* /trʌst(t)/, *first* /fɜ:rs(t)/, *last* /læst(t)/, *breast* /bres(t)/, *toast* /təʊs(t)/, *cost* /kɒst(t)/, *taste* /teɪst(t)/, *worst* /wɜ:rs(t)/ lub /ft/, w przykładach *loft* /lɒf(t)/, *craft* /kræf(t)/, *draught* /dræf(t)/, *lift* /lɪf(t)/, *soft* /sɒf(t)/.

Podobna sytuacja dotyczy dźwięcznego /d/ stanowiącego część zbitki spółgłoskowej: /nd/, /md/, /ld/, /gd/, /bd/ itp., które może ulec uproszczeniu nawet częściej niż /t/ w zbitkach /st/, /ft/, /kt/, /pt/ itp., np. *wind* /wɪn(d)/, *land* /lænd(d)/, *pond* /pʊn(d)/, *blind* /blaɪn(d)/, *found* /faʊn(d)/, *astound* /ə'staʊn(d)/, *bold* /bəʊl(d)/, *told* /təʊl(d)/.

Należy podkreślić, iż częstotliwość uproszczenia /t/ lub /d/ odzwierciedlającego morfem gramatyczny czasu przeszłego (Past Simple) będzie znacznie niższa, np. *passed* /pæst/, *kissed* /kɪst/, *missed* /mɪst/, *raised* /reɪzd/, *blazed* /bleɪzd/, *tamed* /teɪmd/ i jeśli w ogóle występuje, to w odmianach dialektalnych, uznawanych za niestandardowe (Fromkin, Rodman, 1998). Należy również mieć na uwadze fakt, że zjawisko uproszczenia w zbitkach spółgłoskowych zachodzi, jeśli dwa elementy stanowiące zbitkę są identyczne pod względem dźwięczności.

4. Założenie problemu

Nie budzi wątpliwości fakt, że z językowego punktu widzenia wszystkie odmiany danego języka – podobnie jak cechy konkretnej odmiany dialektalnej – są sobie równe, czyli nie podlegają wartościowaniu.

Zatem, dany dialekt w niczym nie ustępuje innemu, podobnie jak żaden alternatywny wariant danego dźwięku nie ustępuje drugiemu. Dlatego nie ma podstaw, by sądzić, że np. akcent typowy dla południowych rejonów Stanów Zjednoczonych jest mniej poprawny niż np. akcent bostoński lub nowojorski. Podobnie nie ma podstaw, by sądzić, że realizacja dyftongu [aɪ] jako monoftongu /ɑ:/ jest niepoprawna tylko dlatego, że poza południem, w pozostałych regionach USA ta realizacja raczej nie występuje. Niemniej jednak, południowym odmianom dialektalnym Stanów Zjednoczonych, a przez to samym ich użytkownikom, przypisuje się cechy negatywne oparte na czynnikach społecznych. W związku z tym rzekoma równość kończy się na poziomie językowym, natomiast na poziomie społecznym używanie różnych odmian dialektalnych podlega ewaluacji i kategoryzacji.

Standard English is the written form of our language used in books and periodicals; it is also known as **edited English**. Standard English is standard, not because it is intrinsically better than other varieties – clearer or more logical or prettier – but only because English speakers have agreed to use it in so many places for so many purposes that they have therefore made a useful tool of it and have come to regard it as a good thing (Pyles, Algeo, 1993: 229).

W naszych rozważaniach chcemy skupić się na percepcji studentów filologii angielskiej względem standardowej i niestandardowej realizacji wybranych dźwięków. Wybrane dźwięki, które poddajemy analizie, dotyczą procesu uproszczenia, tzn. częściowej lub całkowitej redukcji dźwięków w poszczególnych otoczeniach fonetycznych. Przeprowadzane badanie oparte jest na następujących kluczowych pytaniach:

1. Jaki jest status wybranych cech wymowy amerykańskiej odmiany języka angielskiego w ocenie ankietowanych?
2. Jakiej ocenie podlega akcent uważany za standardowy oraz niestandardowy?
3. Jaka jest percepcja studentów względem wybranych jednostek, które stanowią przedmiot analizy?
4. Jakie cechy przypisuje się poszczególnym odmianom języka oraz ich użytkownikom?

5. Badania i literatura

Różne dialekty wywołują różnego rodzaju opinie na temat samych odmian, a także użytkowników owych odmian dialektalnych. Najogólniej ujmując, standardowe odmiany wywołują pozytywne opinie w przeciwieństwie do niestandardowych. W rezultacie, użytkownikom posługującym się dialektami uznawanymi za standardowe lub prestiżowe przypisuje się cechy pozytywne, takie jak np. kompetencja, wykształcenie, inteligencja.

Bardzo często dokonujemy kategoryzacji samych użytkowników posługujących się danym akcentem. Na dyskryminację szczególnie narażeni są ci, którzy mają silny akcent regionalny, co wykazały badania w tym zakresie (Preston, 1989; Rubin, 1992). Ponadto, na rzekomy prestiż danej odmiany wpływa wiele innych czynników, takich jak status społeczny samych użytkowników, wykształcenie (Holmes, 2001; Labov, 1972, 1996; Rickford, 2002). Jednocześnie, ludziom posługującym się akcentem regionalnym, dalekim od standardowego, czasami przypisuje się również pozytywne cechy, np. takie jak uczciwość, poczucie humoru.

Nie ulega wątpliwości, że na wartościowanie danych odmian językowych oraz ich użytkowników mają wpływ różnorodne czynniki – przede wszystkim regionalne, czyli miejsce zamieszkania osób postrzegających i dokonujących tego wartościowania, ale także i wiele czynników społecznych, takich jak status społeczny, wykształcenie, płeć lub wiek.

6. Metodologia

6.1. Narzędzia

Analizie poddane zostały następujące jednostki językowe: [aɪ], [st], [ft], [nd], [ld], [t], [d], [k], [g], w których można wyszczególnić dwie reprezentacje dźwiękowe – pierwszą odzwierciedlającą mowę standardową, drugą – uproszczoną, a co za tym idzie – taką, która uznana jest za niestandardową. Pierwsza realizacja jest standardowa, drugiej przypisuje się status niestandardowej lub wręcz niepoprawnej. Pierwsza jednostka

to dyftong [aɪ], którego uproszczenie polega na jego realizacji jako monoftongu. W rezultacie [aɪ] jest reprezentowane przez dwie wariantywnie realizacje: /aɪ/ oraz będący w opozycji monoftong /ɑ:/. Inne jednostki podlegające zróżnicowaniu to zbitki spółgłoskowe, których mniej standardowa realizacja polega na redukcji drugiego elementu stanowiącego ową zbitkę. Kolejne wybrane jednostki to pojedyncze spółgłoski na końcu wyrazu, których fakultatywna reprezentacja polega na ich redukcji. Poniżej przedstawiamy wybrane jednostki językowe, ich reprezentacje dźwiękowe oraz wyrazy, które zawierają owe jednostki:

[aɪ]: /aɪ/ lub /ɑ:/: *ride, guide, time, stride, fine, cry, bye, why*

[st]: /st/ lub /s/: *past, most, rest, best, waste, trust, first, last, taste, worst*

[ft]: /ft/ lub /f/: *loft, craft, draught, lift, soft*

[nd]: /nd/ lub /n/: *wind, land, find, sand, mend, mind, bound, round*

[ld]: /ld/ lub /l/: *cold, bold, wild, told, mild, build, mold*

[t]: /t/ lub /θ/: *pot, not, mate, fate, plate, plight, fight, wait, throat, boat*

[d]: /d/ lub /ð/: *loud, nod, cod, wood, rude, food, bad, proud, rode, code, stride*

[k]: /k/ lub /ʃ/: *book, rake, flake, back, took, like, fake, black, take, bike, hike*

[g]: /g/ lub /ʒ/: *bag, tag, rug, fag, big, sag, brag*

W celu sprawdzenia percepcji ankietowanych względem fakultatywnej realizacji dźwięków, posłużymy się kwestionariuszem, w którym badani dokonują wyboru i zaznaczają odpowiednią opcję po wysłuchaniu dwóch wariantów tej samej jednostki – standardowego i tym samym bliższego studentom oraz niestandardowego opartego na realizacji uproszczonej (patrz Załącznik).

6.2. Uczestnicy badania

Podstawowym przedmiotem analizy w niniejszym opracowaniu jest zjawisko uproszczenia oraz zbadanie różnych sposobów kategoryzacji tego zjawiska przez 120 studentów pierwszego roku filologii angielskiej Uniwersytetu Śląskiego. Należy nadmienić, że w tym okresie studiowania ankietowani nie dysponują jeszcze wiedzą z zakresu socjolingwistyki, co oznacza, że ich percepcja względem zaprezentowanego materiału będzie rzeczywista i pozbawiona jakichkolwiek innych wpływów, co mogłoby mieć miejsce, gdyby posiadali solidną wiedzę w tym zakresie.

6.3. Forma i przebieg badania

Amerykańskie odmiany języka angielskiego charakteryzuje duże zróżnicowanie w wymowie. Poszczególnym wariantom oraz cechom przypisuje się konkretny status. W związku z tym pewne odmiany dialektalne i ich cechy ocenia się bardzo wysoko, traktując je jako wzorzec, inne z kolei mają status niestandardowych. Wszystkie warianty można zidentyfikować w mowie rodzimych użytkowników amerykańskiej odmiany języka angielskiego, ale jednocześnie wszystkim przypisuje się określony status. Tym samym nie sposób pominąć istnienia stereotypów, które są ściśle związane ze zróżnicowaniem w wymowie.

Celem badania było sprawdzenie statusu dwóch odmian – odmiany standardowej oraz niestandardowej wybranych jednostek w ocenie studentów filologii angielskiej. Zadaniem studentów było wysłuchanie dwukrotnie wymowy podanych wyrazów, odzwierciedlających poszczególne jednostki. Po każdorazowym wysłuchaniu studenci dokonali ewaluacji danej wymowy, zakreślając adekwatne odpowiedzi w kwestionariuszu. Należy nadmienić, że uczestnicy badania mogli zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź.

Pierwszą zmienną poddaną analizie był dyftong [aɪ], który ma dwie wariantywne realizacje: dyftong /aɪ/ lub monoftong /ɑː/. Wyrazy *ride, lied, guide, time, stride, fine, nine, cry, bye, try, why* zostały odczytane dwukrotnie – pierwsza wymowa zawierała dyftong /aɪ/, druga – monoftong /ɑː/. Innymi słowy, pierwsza realizacja wymienionych wyrazów brzmiała, jak następuje: /raɪd/, /laɪd/, /gaɪd/, /taɪm/, /straɪd/, /faɪn/, /naɪn/, /kraɪ/, /baɪ/, /traɪ/, /waɪ/ w opozycji do drugiej – wariantywnej wymowy: /rɑːd/, /lɑːd/, /gɑːd/, /tɑːm/, /strɑːd/, /fɑːn/, /nɑːn/, /krɑː/, /bɑː/, /trɑː/, /wɑː/. Po dwukrotnym wysłuchaniu studenci udzielali odpowiedzi na pytania z kwestionariusza, oceniając osobno dwie wariantywne realizacje wybranych dźwięków. Kolejnymi jednostkami są zbitki spółgłoskowe [st], [ft], [nd] i [ld], których uproszczona realizacja oprócz standardowych /st/, /ft/, /nd/ i /ld/ polega na słabej artykulacji drugiego elementu lub całkowitej redukcji i w konsekwencji uzyskujemy kolejno uproszczone reprezentacje dźwiękowe /s/, /f/, /n/ i /l/. Następnie, podobnej analizie zostały poddane spółgłoski [t], [d], [k], [g], których fakultatywna realizacja polega na ich wyraźnej artykulacji lub redukcji.

7. Obserwacje

Na podstawie przeprowadzonego badania uzyskaliśmy następujące dane, które zostały zamieszczone w tabeli 1:

Tabela 1. Percepcja jednostek językowych względem fakultatywnej realizacji dźwięków na podstawie analizy odpowiedzi na pytania zawarte w kwestionariuszu

Zmienna	Wariant	Pytanie 1	Pytanie 2	Pytanie 3	Pytanie 4
[aɪ]	/aɪ/	a) 120	a) 115 b) 14 c) 0	a) 119 b) 19 c) 0	a) 111 b) 15 c) 16
	/a:/	b) 16	a) 26 b) 35 c) 51	a) 19 b) 29 c) 82	a) 31 b) 39 c) 79
[st]	/st/	a) 120	a) 115 b) 20 c) 0	a) 117 b) 17 c) 0	a) 118 b) 19 c) 9
	/s/	b) 62	a) 49 b) 46 c) 45	a) 39 b) 40 c) 61	a) 39 b) 55 c) 49
[ft]	/ft/	a) 120	a) 116 b) 23 c) 0	a) 116 b) 22 c) 0	a) 113 b) 30 c) 11
	/f/	b) 61	a) 75 b) 15 c) 48	a) 26 b) 36 c) 75	a) 34 b) 30 c) 79
[nd]	/nd/	a) 120	a) 120 b) 24 c) 0	a) 114 b) 25 c) 0	a) 111 b) 26 c) 9
	/n/	b) 63	a) 71 b) 12 c) 48	a) 20 b) 12 c) 101	a) 25 b) 14 c) 111
[ld]	/ld/	a) 120	a) 118 b) 19 c) 0	a) 116 b) 19 c) 0	a) 110 b) 25 c) 12

cd. tab. 1

	/l/	b) 39	a) 25 b) 19 c) 80	a) 19 b) 18 c) 89	a) 24 b) 17 c) 94
[t]	/t/	a) 120	a) 101 b) 17 c) 12	a) 115 b) 11 c) 8	a) 115 b) 17 c) 0
	/0/	b) 26	a) 35 b) 14 c) 90	a) 26 b) 15 c) 86	a) 40 b) 15 c) 88
[d]	/d/	a) 100	a) 112 b) 16 c) 0	a) 115 b) 10 c) 9	a) 110 b) 17 c) 11
	/0/	b) 31	a) 25 b) 16 c) 90	a) 20 b) 19 c) 99	a) 28 b) 15 c) 92
[k]	/k/	a) 120	a) 118 b) 32 c) 0	a) 113 b) 11 c) 14	a) 111 b) 14 c) 14
	/0/	b) 9	a) 12 b) 50 c) 79	a) 15 b) 18 c) 103	a) 15 b) 31 c) 102
[g]	/g/	a) 124	a) 116 b) 32 c) 0	a) 113 b) 12 c) 16	a) 112 b) 22 c) 18
	/0/	b) 12	a) 11 b) 17 c) 108	a) 15 b) 16 c) 108	a) 15 b) 15 c) 112

Na podstawie przedstawionych danych można przeprowadzić następujące obserwacje. Nie ulega wątpliwości, że wszystkie poddane analizie głoski są różnie percypowane przez studentów względem ich wariantów, czyli poszczególnych wariantów tych głosek. Najogólniej rzecz ujmując: realizacja standardowa została odebrana i oceniona pozytywnie – zarówno w aspekcie językowym (ocena wariantu i jego brzmienia), jak i w kwestii oceny potencjalnych rozmówców, posługujących się tą odmianą. Natomiast realizacja wariantywna, czyli realizacja dźwiękowa

mniej standardowa lub niestandardowa, uległa negatywnemu wartościowaniu, chociaż ocena niektórych zmiennych pod kątem językowym nie jest tak negatywna, jak ocena samych użytkowników. Przyjrzyjmy się zatem uzyskanym wynikom dokładniej według kolejności analizowanych dźwięków.

Pierwszą zmienną poddaną analizie jest dyftong, którego wariantywna realizacja może być uproszczona do monoftongu. Zdecydowanie wszyscy ankietowani preferowali wariant standardowy, przy czym 16 osób opowiedziało się jednocześnie za wariantem niestandardowym. Podczas gdy w ocenie 115 osób brzmienie akcentu standardowego było przyjemne, jedynie 26 osób było podobnego zdania w kwestii monoftongu. Prawie połowa badanych oceniła brzmienie akcentu jako nieprzyjemne. Wszyscy ocenili wariant dyftongu jako prestiżowy, natomiast 3/4 badanych uznało, że wariant monoftongu jest daleki od prestiżowego. Podobnej ocenie poddani zostali potencjalni użytkownicy obu wariantów: 3/4 ankietowanych uznało, że realizacja dyftongu jako monoftongu jest związana z brakiem wykształcenia.

Zupełnie innych obserwacji dokonujemy w kwestii zbitki spółgłoskowej [st]. Przede wszystkim, należy zaznaczyć, że brzmienie wariantu uproszczonego zbitki spółgłoskowej [st] (czyli jako /s/) została pozytywnie oceniona przez ponad połowę studentów (62 osoby). Innymi słowy, ponad połowa ankietowanych oprócz odmiany standardowej wybrała również tę niestandardową. Dodatkowo, dla 1/3 respondentów wariant uproszczony brzmiał dobrze i przyjemnie, przez 1/3 brzmienie zostało ocenione negatywnie, a również 1/3 wyraziła stosunek neutralny. Co do kwestii oceny rozmówców, to większość oceniła rozmówców posługujących się formą uproszczoną (czyli /s/) negatywnie. Niemniej jednak, należy zauważyć, że niewiele mniej osób opowiedziało się za wariantem standardowym. Trzeba też dodać, iż wiele osób miało do niego stosunek neutralny.

Kolejnym elementem badania jest zbitka spółgłoskowa [ft]. Podobnie jak w przypadku uproszczonej reprezentacji dźwiękowej zbitki spółgłoskowej [st], również uproszczenie zbitki [ft] do /f/ wywołuje negatywne odczucia u połowy ankietowanych: 61 ze 120 badanych osób zrównało tą odmianę ze standardową. Innymi słowy, druga połowa ocenia tę odmianę jako nieprzyjemną. Podobnie brzmienie wariantu uproszczo-

nego dla 75 ze 120 ankietowanych jest przyjemne, 15 osób ma do niej stosunek neutralny, a jedynie 48 badanych wartościuje tę reprezentację negatywnie. Niemniej jednak jest to ocena rozmówców dokonana pod kątem językowym. Sposób wartościowania zmienił się, kiedy ocenie podlegał sam wariant oraz jego rozmówcy, posługujący się określoną odmianą. 3/4 ankietowanych uznało, że taki wariant nie jest prestiżowy, a osoby posługujące się uproszczonym wariantem najprawdopodobniej nie są dobrze wykształcone.

Bardzo podobne wyniki uzyskujemy w kwestii zbitki spółgłoskowej [nd]. Ponad połowa ankietowanych (63 osoby) uznała, że oprócz wariantu standardowego /nd/, również preferuje wariant uproszczony /n/. Dla 71 osób drugi wariant brzmiał równie dobrze, a 48 osób uważało, że nie jest przyjemny w brzmieniu. Nie ulega wątpliwości, że ocena samego wariantu pod kątem prestiżu – a także ocena potencjalnych rozmówców, posługujących się wariantem uproszczonym – jest negatywna: zdecydowana większość oceniła tę odmianę jako nieprestiżową, a użytkowników wariantu uproszczonego – jako niewykształconych.

Kolejną zbitką spółgłoskową poddaną analizie jest [ld]. Tworzą ją – podobnie jak zbitkę [nd] – dwie spółgłoski dźwięczne. Posługujący się uproszczonym wariantem /l/ rozmówcy zostali ocenieni bardzo podobnie jak w przypadku uproszczonego wariantu /n/. Innymi słowy, zdecydowana większość ocenia ich negatywnie. Można więc powiedzieć, że wybór wariantu uproszczonego wpływa niekorzystnie na ocenę jego użytkowników. Podobnie przedstawia się ocena prestiżu odmiany uproszczonej – zdecydowana większość (aż 89 osób) uważa, że wariant uproszczony jest elementem odmiany nieprestiżowej, zaledwie 1/3 ankietowanych preferuje tę odmianę, zdecydowana większość zaś wartościuje ten wariant negatywnie.

Kolejne dźwięki to spółgłoski, które znajdują się w wygłosie. Uproszczenie [t], [d], [k] oraz [g] ulega podobnemu wartościowaniu – zarówno z punktu widzenia językowego (dźwięki), jak i społecznego (ocena użytkowników). Niewątpliwie, zjawisko uproszczenia tych dźwięków we wskazanym otoczeniu fonetycznym zostało ocenione negatywnie. Podobnie ocenieni zostali także rozmówcy. Wyniki uzyskane w związku ze zróżnicowaniem wymienionych spółgłosek są bardzo podobne,

dlatego można dokonać ich omówienia w całości, tj. w odniesieniu do wszystkich czterech zmiennych.

Zdecydowana większość ankietowanych nie wybrałaby odmiany, gdzie końcowe [t], [d], [k] lub [g] zanika, podczas gdy 1/4 osób opowiedziałaby się za uproszczeniem [t] i [d] (26 osób dla [t] oraz 31 osób dla [d]), tak zdecydowana mniejszość wybrałaby realizację z uproszczeniem [k] i [g]. Jeśli chodzi o brzmienie, to dla zdecydowanej większości uproszczenie ulega wartościowaniu negatywnemu. Podobnej ocenie podlega sam akcent, w którym zachodzi uproszczenie: zjawisko uproszczenia tych dźwięków bez wątpienia ocenione zostało jako negatywne i nieprestiżowe. Ocena samych użytkowników posługujących się uproszczeniem w tym kontekście jest równie negatywna – dla większości ankietowanych uproszczenie kojarzy się z brakiem wykształcenia.

Uzyskane dane pozwalają zaobserwować spore zróżnicowanie w kwestii wartościowania zjawiska uproszczenia wybranych dźwięków (oraz użytkowników języka) w zależności od rodzaju danej jednostki dźwiękowej i otoczenia fonetycznego. Nie ulega wątpliwości, że w większości przypadków do samego uproszczenia studenci podchodzą bardzo sceptycznie i oceniają je negatywnie. Poza kwestią samego języka, podobnej ocenie podlegają potencjalni użytkownicy posługujący się daną odmianą.

8. Konkluzje

Przedmiotem przeprowadzonej analizy jest percepcja zjawiska uproszczenia wybranych dźwięków, które można zaobserwować w dialekcie południowym amerykańskiej odmiany języka angielskiego oraz afro-amerykańskiej odmianie języka angielskiego. Analizie poddane zostały takie dźwięki, które cechuje zróżnicowanie w formie konkretnych reprezentacji dźwiękowych. Zróżnicowanie to oparte jest na istnieniu dwóch wariantów – wyraźniej artykulacji wybranego dźwięku w opozycji do artykulacji opartej na uproszczeniu. Celem, w którym prowadzono analizę, było sprawdzenie, w jaki sposób ankietowani kategoryzują oraz wartościują akcent, w którym obserwuje się przykłady uproszczeń.

Analizowano także, jaki stosunek do samych użytkowników stosujących ten akcent mają uczestnicy badania.

Wyraźnie widać, że jakiegokolwiek zróżnicowanie, dotyczące uproszczenia (to, co inne, lub to, co zanika) oceniane jest zdecydowanie negatywnie. Jedynie uproszczenie zbitek spółgłoskowych nie spotkało się z dezaprobatą: z wyjątkiem zbitki [ld], uproszczenie pozostałych zbitek ([st], [ft], oraz [nd]) w ocenie połowy ankietowanych jest zjawiskiem pozytywnym. Natomiast ocena prestiżu tej odmiany oraz jego użytkowników jest już negatywna. W przypadku pozostałych zmiennych – oraz potencjalnych rozmówców – wartościowanie jest negatywne.

Studenci podchodzą bardzo sceptycznie do kwestii form wariantywnych, czyli fakultatywnych reprezentacji dźwiękowych uznanych za niestandardowe. Co więcej, świadomie lub nie, dokonują pewnej kategoryzacji, co potwierdza wyniki wielu innych badań przeprowadzonych przez socjolingwistów (Giles, 1971, 1973; Preston, 1989; Rubin, 1992). Tymczasem należy podkreślić, że to tylko zróżnicowanie językowe, również uwarunkowane regułami, oraz pojawiające się niejednokrotnie pod wpływem stylu mowy (styl formalny, potoczny), czyli innymi słowy zdeterminowane przez czynniki językowe, społeczne i stylistyczne. Warianty inne niż standardowe w sposób naturalny funkcjonują w języku i są używane w mowie rodzimych jego użytkowników. Nie ma podstaw, by twierdzić, że „inne” znaczy tutaj „gorsze”. Podobnie jak nie ma podstaw, by sądzić, że jakiegokolwiek zjawisko uproszczenia wiąże się z czymś niepoprawnym, gorszym lub mniej standardowym. Skoro uproszczenie jest zjawiskiem tak częstym i naturalnym, to tym bardziej istnieje potrzeba, aby uczący się języka angielskiego mieli świadomość istnienia wariantywnych realizacji poszczególnych dźwięków.

Konieczne jest uświadomienie uczącym się, że istnieją inne odmiany używane także przez rodzimych użytkowników języka. Znajomość języka wiąże się również ze znajomością form wariantywnych – choć mniej powszechnych, to jak najbardziej poprawnych. Ponadto, ważne jest uświadomienie uczącym się, że redukcja dźwięków stanowi coś naturalnego, a wiedza o tym, jakie dźwięki w jakich otoczeniach fonetycznych ulegają redukcji oraz umiejętność stosowania redukcji sprawi, że mowa uczących się będzie bardziej zbliżona do tej, jaką posługują się rodzimi użytkownicy języka. Równie istotne jest uświadomienie uczą-

cym się języka, że w przypadku każdej innej niż standardowa, wymowy błędne jest przypisywanie danym dialektom (oraz użytkownikom) cech negatywnych. Odmiany dialektalne niestandardowe uzyskują takie miano, ponieważ są inne niż standardowe. Niemniej jednak z językowego punktu widzenia w niczym nie ustępują odmianom uznanym za standardowe lub prestiżowe. Dysponują bowiem bogactwem cech językowych uwarunkowanych regułami i odzwierciedlających rzeczywistą mowę rodzimych użytkowników języka.

Załącznik 1.

KWESTIONARIUSZ

Pytanie 1. Zdecyduj, który akcent preferujesz: a) _____ b) _____

Pytanie 2. Oceń akcent pod kątem brzmienia:

a) przyjemny b) neutralny c) nieprzyjemny

Pytanie 3. Oceń stopień „prestiżu”, jaki przypisałbyś akcentowi:

a) prestiżowy b) neutralny c) nieprestiżowy

Pytanie 4. Oceń poziom wykształcenia rozmówcy posługującego się tym akcentem:

a) wykształcony b) nie wiem c) niewykształcony

Bibliografia

- Bowen D.J. (1975). *Patterns of English pronunciation*. Massachusetts: Newbury House Publishers, Inc.
- Brown B.L., Giles H., Thakerar J.N. (1985). "Speaker Evaluation as a Function of Speech Rate, Accent and Context." *Language and Communication*, Vol. 5.3, 207–220.
- Chambers J.K., Trudgill P. (1998). *Dialectology*. Second edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cheshire J. (1982). *Variation in an English dialect: A sociolinguistic study*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Feagin C. (1979). *Variation and change in Alabama English: A sociolinguistic study of the white community*. Washington, D.C.: Georgetown University Press.
- Feagin C. (2000). "Sound change in the south". *American Speech*, Vol. 75.4, 342–344.

- Fromkin V.A. (ed.) (2001). *Linguistics. An introduction to linguistic theory*. Oxford: Blackwell Publishers Inc.
- Giles H. (1971). "Patterns of evaluation in reactions to RP, South Welsh and Somerset accented speech." *British Journal of Social and Clinical Psychology*, Vol. 10, 280–281.
- Giles H. (1973). "Communication effectiveness as a function of accented speech." *Speech Monographs*, Vol. 40, 330–331.
- Gimson A.C. (1994). *Gimson's pronunciation of English*. (5th edn). London: Arnold.
- Hewings M. (2007). *English pronunciation in use*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Holmes J. (2001). *An introduction to sociolinguistics*. Essex, England: Longman.
- Hudson R.A. (1996). *Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hughes A., Trudgill P. (1991). *English accents and dialects*. Great Britain: Edward Arnold.
- Labov W. (1972). *Sociolinguistic patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Labov W. (1996). *The social stratification of English in New York City*. Washington, D.C.: Center for Applied Linguistics.
- Mencken H.L. (1979). *The American language*. New York: Alfred A. Knopf.
- Mencken H.L. (1990). *The American language*. New York: Alfred A. Knopf.
- Milroy J., Milroy L. (1997). "Varieties and variation". In: Coulmas, F. (ed.). *The handbook of sociolinguistics*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd., 47–64.
- Montgomery M. (1995). *An introduction to language and society*. London: Routledge.
- Ponsonby M. (1995). *How now, brown cow?* Cambridge: Cambridge University Press.
- Preston D.R. (1998). "Two heartland perceptions of language variety". In: Linn M.D. (ed.). *Dialects and language variation*. San Diego: Academic Press, 343–373.
- Preston D. (1989). *Perceptual dialectology*. Dorchester: Foris.
- Preston D. (1999). "A language attitude approach to the perception of regional variety". In: D.R. Preston (ed.). *Perceptual dialectology*, Vol. 1 (s. 359–373). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Pyles Th. (1971). *The origins and development of the English language*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, Inc.
- Rubin D. (1992). "Nonlanguage factors affecting undergraduates' judgements of non-native English speaking teaching assistants". *Research in Higher Education* Vol. 33, 511–531.

- Trudgill P., Hannah J. (1994). *International English*. London: Edward Arnold.
- Trudgill P. (1996). *Dialects*. London: Routledge.
- Wardhaugh R. (1998). *Sociolinguistics*. Malden, Massachusetts, USA: Blackwell Publishers.
- Wolfram W. (1998). *Identifying and interpreting variables*. In: M.D. Linn (ed.). *Dialects and language variation*. San Diego: Academic Press, 285–306.
- Wolfram W. (1982). "Varieties of American English". In: Ch.A. Ferguson, S.B. Heath (eds.). *Language in the USA*. Cambridge: Cambridge University Press, 44–68.
- Wolfram W., Fasold R. (1974). *The study of social dialects*. Englewood Cliff, New Jersey, USA: Prentice-Hall, Inc.